

Codificarea și normarea limbilor română și finlandeză



The Codification and Standardisation of Romanian and Finnish

Jukka HAVU

University of Tampere, Finland

E-mail: jukka.havu@tuni.fi

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-4499-9787>

7

Abstract

This article presents a comparative and contrastive analysis of the linguistic codification processes in Romania and Finland. These countries belong to quite different cultural spheres, without any direct cultural or political connection between them, but in them the history of language standardization and modernization reflects certain underlying cultural, religious, intellectual and social currents in European thought. Linguistic codification and standardization processes took place in several countries and regions in Europe (Albania, Slovenia, Norway, Catalonia, etc.), especially in the 19th century. All these developments share similar phenomena, which highlights the fundamental unity of culture and the evolution of ideas in Europe.

Keywords: language codification, language standardization, Romanian, Finnish, religious language, grammars

1. INTRODUCERE

Secolul al XIX-lea este o perioadă de mare emancipare culturală a multor popoare europene minoritare și/sau minorizate. Acest proces, care își atinge plenitudinea odată cu prăbușirea imperiilor

multinaționale după Primul Război Mondial, este un fenomen care a modificat radical și realitatea lingvistică a continentului european, deoarece limba a început să fie considerată drept un element fundamental al identității naționale. Pe de altă parte, a existat și o tendință diferită în țări precum Franța, Spania și Marea Britanie, în care regimurile politice au luat măsuri pentru a înăbuși revendicările culturale și lingvistice ale comunităților minoritare sub pretextul păstrării unității naționale și a egalității cetățenilor. În aceste state, minoritățile lingvistice au fost adeseori ridiculizate și considerate ignorante și retrograde. Atitudinea aceasta pornește de la marea Revoluție Franceză, după cum se poate vedea, de exemplu, în acest fragment dintr-un text revoluționar scris de Barère de Vieuzac (1961 [1794]: 713):

Citoyens, les tyrans coalisés ont dit : l'ignorance fut toujours notre auxiliaire le plus puissant ; maintenons l'ignorance ; elle fait les fanatiques, elle multiplie les contre-révolutionnaires ; faisons rétrograder les Français vers la barbarie : servons-nous des peuples mal instruits ou de ceux qui parlent un idiome différent de celui de l'instruction publique. Le fédéralisme et la superstition parlent bas-breton ; l'émigration et la haine de la République parlent allemand ; la contre-révolution parle l'italien, et le fanatisme parle

le basque. Cassons ces instruments de dommage et d'erreur.¹

Un alt revoluționar important, Abbé Grégoire, a lansat o anchetă despre situația lingvistică din Franța și a publicat în 1794 un raport intitulat *Rapport sur la nécessité et les moyens d'anéantir les patois et d'universaliser l'usage de la langue française*. Rezultatele obținute au fost destul de dezamăgitoare:

On peut assurer sans exagération qu'au moins six millions de Français, sur-tout dans les campagnes, ignorent la langue nationale ; qu'un nombre égal est à-peu-près incapable de soutenir une conversation suivie ; qu'en dernier résultat, le nombre de ceux qui la parlent purement n'excède pas trois millions ; & probablement le nombre de ceux qui l'écrivent correctement est encore moindre.² (Grégoire (Abbé), 1794: 5)

Această realitate era contrară ideologiei revoluționare care presupunea egalitatea cetățenilor în raportul lor cu Statul. Un cetățean care nu era în stare să folosească limba „oficială” (în general impusă de autoritățile statale) se afla într-o situație de dezavantaj în ceea ce privea posibilitățile de ascensiune socială.

Consecințele acestor programe de politică lingvistică se pot vedea pe harta Europei. În următoarele două paragrafe, vom încerca să oferim o prezentare simplificată a trăsăturilor care

¹ Cetățeni, tiranii din coaliție au spus: ignoranța a fost întotdeauna cel mai puternic aliat al nostru; să menținem ignoranța; ea face fanatici, multiplică contrarevoluționarii; să îi facem pe francezi să regreseze spre barbarie: să ne folosim de oameni slab educați sau de cei care vorbesc un idiom diferit de cel al educației publice. Federalismul și superstiția vorbesc bretona de jos; emigrația și ura față de Republică vorbesc germana; contrarevoluția vorbește italiana și fanatismul vorbește basca. Să rupem aceste instrumente ale răului și ale erorii. (trad. n.)

² Nu este exagerat să spunem că cel puțin șase milioane de francezi, în special în mediul rural, nu cunosc limba națională; că un număr egal sunt mai mult sau mai puțin incapabili să susțină o conversație cursivă; că, în final, numărul celor care o vorbesc pur nu depășește trei milioane; și probabil că numărul celor care o scriu corect este și mai mic. (trad. n.)

diferențiază Europa occidentală și septentrională de Europa centro-orientală:

(i) În Europa occidentală și septentrională există state dintre care cele mai multe au o întindere geografică considerabilă (cu excepția Belgiei, Țărilor de Jos, a Danemarcei sau a Irlandei) care au o singură limbă oficială și unde limbile minoritare aproape au dispărut sau se află într-o situație dificilă, chiar foarte precară. Sunt câteva excepții de la această tendință generală, de exemplu, Spania, Belgia și Finlanda. În Spania, limbile minoritare (catalana, basca, galiciană) sunt co-oficiale regional cu castiliana, limba oficială a statului, dar trăiesc sub presiunea reducerii demografice a minorităților istorice. Belgia este un stat trilingv, creat în 1831, limbile oficiale fiind neerlandeza, franceza și germana. Crearea statului belgian a fost făcută în parte din motive religioase (flamanzii, de limbă neerlandeză, erau catolici și au respins aderarea la Țările de Jos, stat majoritar protestant), în parte din motive de politică internațională (anumite state europene nu au permis ca regiunea valonilor să se plaseze sub administrația franceză). În Finlanda, bilingvismul oficial este rezultatul faptului că țara a fost o provincie suedeză timp de mai multe secole (aproximativ din sec. al XIII-lea până în 1809) și are o minoritate de limba suedeză (v. mai jos).

(ii) În Europa centro-orientală, pe de altă parte, sunt multe state cu o întindere geografică mai redusă (în afară de Polonia, Ucraina și România) care, în cele mai multe cazuri, și-au proclamat independența între 1908 și 1918. În ceea ce privește anumite regiuni ex-iugoslave și ex-sovietice, acestea au devenit independente în 1990, iar Slovacia, în 1993. În aproape toate aceste țări, independența politică a fost o consecință a unui proces de emancipare culturală care a început în secolul al XIX-lea și care, încetul cu încetul, a devenit o mișcare politică și socială și a pregătit terenul pentru dobândirea independenței și a libertății naționale. În acest proces de emancipare, limba și revendicările drepturilor lingvistice au jucat un rol primordial, limba fiind

considerată ca expresie supremă a identității naționale. Foarte multe limbi vorbite în aceste țări au fost codificate și normate de-a lungul secolului al XIX-lea, iar numeroase opere literare publicate în timpul procesului de codificare au devenit puncte de referință culturală în țările respective. Cu toate acestea, criteriile folosite în elaborarea normelor lingvistice naționale în aceste țări nu sunt identice. Sunt mai mulți factori care intervin în procesul normativ, printre altele, istoria și ideologia politică și culturală a fiecărei țări, familia lingvistică de care aparține limba națională și caracteristicile fiecărei limbi.

Așadar, codificarea unei limbi este un proces extrem de complicat, care, de obicei, nu se desfășoară sub semnul unanimității celor care lucrează activ la elaborarea unei norme standardizate. Este vorba de:

a crucial, yet often overlooked dimension of minority language standardisation, namely, how social actors engage with, support, alter, resist and even reject standardisation processes.³ (Costa et al., 2018: 1)

E evident că în acest articol nu pretendem să oferim o prezentare exhaustivă a proceselor de codificare lingvistică în Europa, ci doar o analiză comparativă și contrastivă a două evoluții în două țări, România și Finlanda, care aparțin unor zone culturale destul de diferite, fără nicio legătură culturală sau politică directă între ele, dar în care istoria normării și a modernizării limbii reflectă anumite curente culturale, religioase, intelectuale și sociale subiacente în gândirea europeană.

³ o dimensiune esențială, dar adesea neglijată, a standardizării limbilor minoritare, și anume modul în care actorii sociali se implică în procesele de standardizare, le sprijină, le modifică, li se opun și chiar le resping. (trad. n.)

2. INIȚIATIVE DE CODIFICARE A LIMBILOR ROMÂNĂ ȘI FINLANDEZĂ PÂNĂ LA SFÂRȘITUL SECOLULUI AL XVIII-LEA

În acest studiu de caz, ne concentrăm asupra istoriei codificării limbilor română și finlandeză, pentru că o astfel de comparație este interesantă din punctul de vedere al istoriei ideilor în context european, dat fiind faptul că evoluția ambelor limbi prezintă anumite similitudini destul de frapante, mai ales privind cronologia celor mai decisive evenimente, dar și niște diferențe considerabile. În orice caz, limba a fost, în ambele țări, un element fundamental în construcția identității naționale și în emanciparea culturală. Trebuie, totuși, să subliniem faptul că procesele de codificare și normare se desfășoară de-a lungul mai multor secole, sunt extrem de complexe și participă la ele un număr foarte mare de oameni: intelectuali, scriitori, istorici, preoți etc., și fiecare dintre ei a avut o viziune personală în ceea ce privește forma lingvistică preferată. În afară de eforturile individuale ale persoanelor care au avut un rol central în activitatea de normare lingvistică, sunt de asemenea multe instituții (precum și universități etc.) și numeroase mișcări asociative (societăți savante și literare, ziare, reviste etc.), care au îndeplinit un rol primordial în dezvoltarea normei lingvistice. Activitățile acestor actori individuali și colectivi au contribuit la fixarea structurilor gramaticale și lexicale ale limbilor română și finlandeză, după niște peripeții care deveneau uneori de-a dreptul agresive între cei care doreau să impună altora preferințele lor personale sau colective.

2.1. Codificarea limbajului religios în Țările Române și în Finlanda

Etapa inițială a proceselor de codificare a limbilor română și finlandeză a fost instrumentalizarea acestora ca mijloc de mântuire

religioasă. Primele texte tipărite în ambele limbi sunt traduceri biblice. În 1561, diaconul Coresi, „părintele literaturii române”, a tradus și a tipărit *Tetraevanghelul* (cele patru Evanghelii) în 1561 de. *Tetraevanghelul* a fost tradus din slavonă, limba oficială în Moldova și Țara Românească, dar în spirit protestant, cum se poate vedea în *Tâlcul Evangheliilor* (tipărit în 1564): „[...] toate limbile au cuvântul lui Dumnezeu în limba lor, numai noi, rumânii, n-avem [...]” (Coresi, 1998 [1564]: 186). Diaconul Coresi a publicat și multe alte texte bisericești, *Întrebare creștinească*, *Liturghierul românesc* etc., și opera lui este extrem de importantă pentru dezvoltarea limbii române scrise.

Cu câțiva ani înainte, în 1548, Mikael Agricola („părintele literaturii finlandeze”) tradusese Noul Testament, *Se Wsi Testamenti*. Sub inspirația Reformei protestante, Noul Testament a fost tradus din textul original grecesc în comparație cu versiunile latină, germană și suedeză. Într-o altă operă a lui Agricola, *Rucouskiria* (Cartea de rugăciuni), publicată în 1544, autorul scria în prolog: „Kyllä se kuulee suomen kielen, joka ymmärtää kaikkein mielen [...]”⁴ (Cel care înțelege mințile tuturor va asculta cu siguranță și limba finlandeză) (trad.n.). Agricola a publicat mai multe texte religioase, dar și o carte pedagogică pentru un public mai larg (*ABCKiria*, primul abecedar finlandez, publicat în 1544). Munca lui Agricola a fost deosebit de exigentă, deoarece limba finlandeză era (și este) foarte diferită de limbile vecine și nu existau nici gramatici, nici dicționare. A trebuit ca Agricola să formeze cuvinte noi pentru concepte noi și, chiar dacă rezultatele nu întotdeauna erau satisfăcătoare, aproape 60% din cele vreo 8500 de cuvinte pe care le folosește în operele sale sunt folosite și în finlandeza modernă. Opera lui Mikael Agricola devine și mai importantă atunci când luăm în considerare faptul că în epoca sa nici nu se putea vorbi de „limba finlandeză”:

It is actually misleading to speak about Finnish in the Middle Ages because there still was no common and homogenous Finnish language in existence at that time. The language spoken by the indigenous habitants of the Finnish region existed in oral form only and it varied all throughout the country. The country was expansive and sparsely inhabited, and mutual communication was not close enough for any common language form to emerge.⁵ (Häkkinen, 2016: 18)

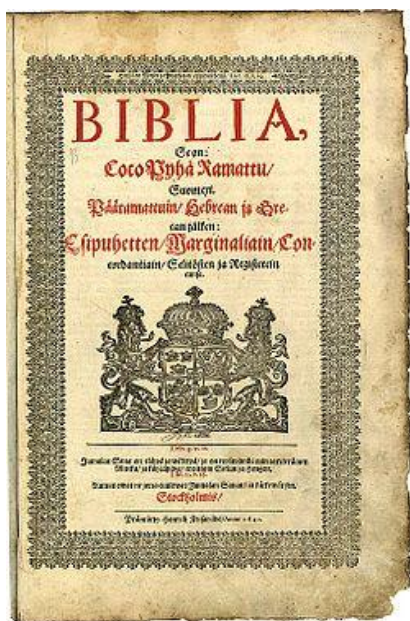
Următoarea etapă importantă a standardizării limbilor română și finlandeză a fost traducerea întregii Biblii în limba vernaculară. Între primele texte tipărite și apariția întregii Biblii s-au publicat și alte texte religioase, documente administrative și juridice, cronicile istorice etc., dar importanța traducerilor biblice este centrală pentru răspândirea unei versiuni prestigioase a limbii.



Frontispiciul Bibliei de la București,
(*Biblia, adecă Dumnezeiasca scriptură*),
publicată în 1688

⁵ În realitate, este eronat să vorbim despre limba finlandeză în Evul Mediu, deoarece în acea perioadă nu exista încă o limbă finlandeză comună și omogenă. Limba vorbită de locuitorii indigeni ai regiunii finlandeze exista doar sub formă orală și varia pe tot cuprinsul țării. Țara era întinsă și puțin locuită, iar comunicarea reciprocă nu era suficient de strânsă pentru a permite apariția unei forme lingvistice comune. (trad. n.)

⁴ Textul se poate consulta aici: p20-06_rucouskiria.pdf.



Frontispiciul primei Biblii întregi
în limba finlandeză, publicată în 1643

Biblia, adecă Dumnezeiasca scriptură a fost tipărită la București în 1688, folosindu-se alfabetul chirilic, ca în tipăriturile coresiene. Lucrarea de traducere a fost realizată de o echipă de cărturari din Țara Românească, Moldova și Transilvania, iar sursele *Bibliei de la București* au fost versiunile grecești ale Bibliei și textele religioase românești mai vechi. În ciuda faptului că traducerea conținea un număr considerabil de greșeli de traducere și de calcuri din limbile versiunilor originale, publicarea sa a fost de cea mai mare importanță pentru cultura și limba română, mai ales pentru că a constituit baza limbajului bisericesc și în acest fel a devenit un element lingvistic unificator pentru toți vorbitorii de română. E adevărat că opiniile asupra relevanței lingvistice și stilistice ale *Bibliei de la București* nu sunt unanime, cum putem observa în citatele următoare:

Judecând lucrurile din această perspectivă, pe baza cantității de material analizate de-a lungul timpului, socotim că departe de a

satisface multe dintre cerințele importante ale unei traduceri atât de pretențioase cum este cea a textului biblic, Biblia de la 1688 reprezintă o realizare importantă (ce-i drept, și un moment de detentă pierdut, apoi, de către urmași), rod al unei concepții corecte și capabile să dea roade, asupra felului în care trebuie construită o astfel de traducere. (Gafton, 2010: 70)

Nu numai că Biblia de la 1688 nu a contribuit la modernizarea limbii literare, dar ea a repus în circulație o serie de cuvinte și de particularități lingvistice vechi, care nu se regăsesc în alte scrieri contemporane ei, cu excepția celor ale lui Dosoftei, un alt mare arhaizant. Nici din perspectivă diatopică, nici din perspectivă diacronică nu se poate spune că ea este „opera care marchează un remarcabil progres în dezvoltarea limbii române literare”. (Moldovanu, 2003: 97)

De fapt, cum observă Gafton (2010: 52), „Biblia de la 1688 a avut o audiență aproape nulă” și nici în biserică nu s-a folosit. În orice caz, a constituit un punct de reper și un model pentru lucrări ulterioare și în sensul acesta a fost un element important din punct de vedere cultural și lingvistic.

În Finlanda, întreaga Biblie a fost tipărită în 1643. *Biblia: se on: coco pyhä Ramattu, suomexi pääramattuiden, hebrean ia grekan jälcken* (Toată Sfânta Biblie în finlandeză după principalele Biblii în ebraică și greacă). Membrii echipei de traducere erau toți clerici (unii dintre ei aparțineau și personalului academic al nou-înființatei Academii din Turku). Ca și *Noul Testament* al lui Agricola, limba Bibliei din 1642 se baza pe dialectele de sud-vest, deoarece centrele vieții religioase erau Arhiepiscopia și Academia din Turku. Biblia din 1642 a fost un *magnum opus*, folosit mai ales de parohii, preoți și învățători și având o difuzare practic inexistentă în rândul populației. Totuși, aceasta a pus bazele limbajului bisericesc pentru

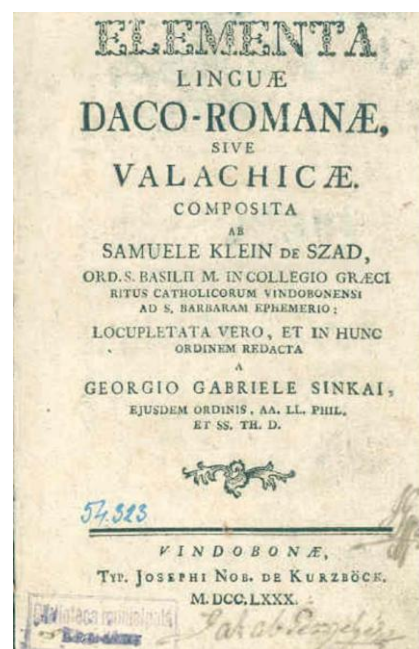
următoarele două secole până la sfârșitul secolului al XIX-lea. Datorită faptului că limbajul bisericesc se reînnoiește pe baza operelor anterioare, el este prin definiție conservator și arhaizant, dar avea un avantaj: era înțeles în aproape toate regiunile țării, deși se îndepărta din ce în ce mai mult de realitatea limbii vorbite.

2.2. Primele gramatici românești și finlandeze

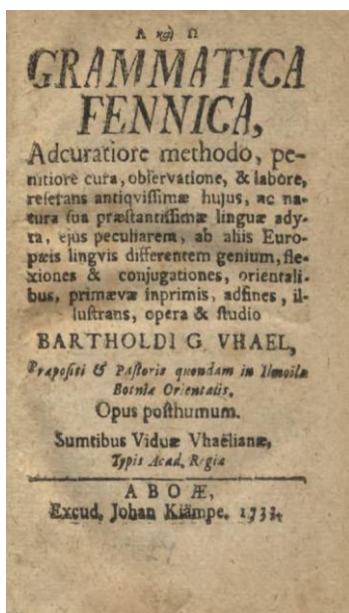
Prima gramatică cu o abordare analitică a fost, în spațiul românesc, *Elementa linguae daco-romanae sive valachicae*, publicată în 1780 și redactată de Samuil Micu-Klein (1745-1806) și Gheorghe Șincai (1754-1816), membri ai Școlii Ardelene, care au publicat multe texte despre subiecte variate, mai ales religioase și istoriografice. Școala Ardeleană a fost o mișcare intelectuală al cărei scop principal a fost promovarea limbii și culturii române prin publicarea de lucrări științifice și literare, precum și revendicarea drepturilor populației de limbă română din Transilvania care, în epoca respectivă, aparținea Imperiului Austro-Ungar. În această provincie, românii constituiau o „națiune tolerată”, marginalizată politic și economic. În 1791, membrii marcanti ai Școlii Ardelene au trimis un memoriu, *Supplex Libellus Valachorum Transsilvaniae*, împăratului Leopold al II-lea, în care se cereau drepturi politice egale tuturor națiunilor transilvănene. Elementul central al activității Școlii Ardelene a fost acela de a pune în valoare originile latine ale populației românești și ale limbii acesteia. Activitatea Școlii a fost primul pas către „relatinizarea” sau „reromanizarea” limbii române.

În Finlanda, în secolul al XVII-lea au apărut două gramatici, prima dintre ele fiind cea a lui Aeschillus Peträus, *Lingvae Finnicae Brevis Institutio*, publicată în 1649. Gramatica lui Peträus, precum cea a lui Matthias Martinius, *Hodegus Finnicus*, încercau să explice structura limbii finlandeze folosind modelul latin, cu totul

nepotrivit descrierii gramaticale a limbii finlandeze, din punct de vedere tipologic foarte diferită de limba latină. Prima descriere gramaticală competentă a fost *Grammatica Fennica* a lui Bartholdus Vhaël (1667-1723), preot și savant, care a adoptat o abordare științifică a sistemului gramatical finlandez. Gramatica sa, care a fost publicată în 1733, la 10 ani după moartea autorului, pornește de la structura internă a limbii, fără să recurgă la descrierea gramaticală greco-latină.



Frontispiciul primei gramatici analitice a limbii române, *Elementa linguae daco-romanae sive valachicae*, publicată în 1780 de Samuil Micu și Gheorghe Șincai



Frontispiciul primei gramatici importante a limbii finlandeze, scrise de Bartholdus Vhael și publicate în 1733

2.3 Principiile ideologice ale proceselor de codificare în secolul al XIX-lea

În secolul al XIX-lea, revendicările lingvistice și culturale au început să se transforme în revendicări sociale și politice. Cum am văzut mai sus, Revoluția Franceză a folosit limba ca instrument pentru a întări unitatea națională și pentru a institui egalitatea cetățenilor (deși în cele mai multe cazuri, acest obiectiv, în principiu atât de laudabil, traducea în realitate dorința de a promova centralizarea administrației și eradicarea diferențelor considerate periculoase pentru dezvoltarea națională). În ceea ce privește româna și finlandeza în secolul al XIX-lea, codificarea lingvistică este o activitate care însoțește și completează emanciparea politică în ambele spații. Cu toate acestea, pare foarte clar că principiile ideologice ale standardizării celor două limbi se bazează pe niște perspective diferite, deși scopul ultim este același – consolidarea independenței politice, culturale și sociale a națiunii. În cazul României, reromanizarea limbii a permis aderarea

strânsă la lumea neolatină, cu toate consecințele ei, în domenii extrem de variate. În Finlanda, strategia standardizării limbii s-a concentrat pe consolidarea și apărarea specificității finlandeze față de țările vecine, considerate o amenințare pentru caracterul ancestral, străvechi al poporului de limbă finlandeză.

2.3.1. Limba română

Două opere relativ recente despre limba română veche (Frâncu, 2009 și Pană Dindelegan, 2016) ilustrează bine enorma variație dialectală a limbii de la primele documente scrise în secolul al XVI-lea până în anul 1780, când a fost publicată gramatica redactată de S. Micu și Gh. Șincai, *Elementa linguae daco-romanae sive valachicae*, „când se consideră, în general, că se încheie epoca veche și începe perioada de tranziție către româna modernă” (Frâncu, 2009: 13).

Rucăreanu (2021) studiază gramaticile românești redactate între 1757 și 1914 și constată că aceste lucrări permit să se ajungă la o cunoaștere extrem de importantă pentru a înțelege evoluția normării limbii române: „socotim că legătura indisolubilă dintre primele gramatici și gramaticile actuale este relevantă” (Rucăreanu, 2021: 65). Codificarea limbii înseamnă, în același timp, și modernizarea ei. Secolul al XIX-lea a fost o perioadă de importante progrese științifice și tehnologice, iar în țările care se aflau la periferia marilor centre de inovații se simțea o nevoie imperioasă de a crea o terminologie care putea să se adapteze la exigențele unei societăți în plină transformare. Nicoleta Petuhov caracterizează începutul secolului al XIX-lea ca fiind

un proces susținut și conștient de constituire de terminologii în cele mai variate domenii: agronomie, chimie, geografie, filosofie, fizică, matematică, medicină și, nu în ultimul rând, gramatică. (Petuhov, 2000: 555)

Acest fenomen se manifestă în universul mental al celor care se ocupau de *amenajarea lingvistică* și doreau să contribuie la crearea unui limbaj capabil să vehiculeze idei și concepte noi. Bogdan Țăra observă, în studiul lui despre Ion Budai-Deleanu, că, pentru acest cărturar,

nu numai vorbirea populară, ci și vechea română literară nu mai corespundeau exigențelor de comunicare elevată de la începutul secolului al XIX-lea, când începe separarea culturii ecleziastice de cea laică și totodată procesul de modernizare și de occidentalizare a vieții socioculturale românești. (Țăra, 2014: 443)

Procesul codificării și modernizării limbii române, mai ales în domeniul lexicului, se întoarce într-un anumit sens spre uniunea latină, spre trecutul glorios al popoarelor latine, și, ca atare, foarte multe elemente lexicale și gramaticale de proveniență nelatină (slavă, maghiară, turcă etc.) au fost eliminate sau marginalizate și înlocuite cu împrumuturi latine și romanice. Introducerea neologismelor și crearea terminologiei tehnice se inspiră din mecanismele similare ale celorlalte limbi romanice. Codificarea și epurarea limbii nu pot fi separate de căutarea și recuperarea identității latine pierdute. Este evident că relatinizarea totală a limbii nu a fost posibilă, deoarece foarte multe elemente nelatine au devenit atât de centrale în limbă, încât a trebuit ca, astfel, codificatorii și instituțiile normative, create la sfârșitul secolului al XIX-lea, să facă anumite compromisuri.

2.3.2. Limba finlandeză

În imaginarul finlandezilor, Finlanda este o „țară fără istorie”. Această expresie, imprecisă și obiectiv greșită, se referă la faptul că cele mai multe documente și descrieri referitoare la realitatea țării au fost scrise în alte limbi până în secolul al XIX-lea, nu în limba majoritară, limba finlandeză.

Situația aceasta se datorează trecutului politic și social al Finlandei, țară colonizată de alte puteri timp de șapte secole, până în anul 1917, când a fost proclamată independența țării. În secolul al XII-lea, suedezii au început cucerirea teritoriului corespunzător statului finlandez modern. Pretextul invaziei suedeze a fost evanghelizarea păgânilor finlandezi; totuși, studii mai recente au demonstrat că religia creștină pătrunsese și se înrădăcinase în țară înainte de invazia suedeză. Încetul cu încetul, mai ales după secolul al XVII-lea, limba suedeză a devenit limba claselor sociale privilegiate, iar limba finlandeză, deși avea un statut semi-oficial, a fost relegată într-o poziție minorizată cultural și social.

În a doua jumătate a secolului al XVIII-lea, decăderea Regatului Suediei a dat naștere unei activități naționaliste timide în Finlanda, chiar și unei mișcări separatiste numite *Liga Anjala*. Academia din Turku, singura universitate din țară, a fost centrul unui nou interes pentru istoria Finlandei și a populației sale autohtone. Figura centrală a acestei perioade prenaționaliste a fost H. G. Porthan (1739-1804), ale cărui studii de istorie, poezie populară și limbă au fost de o importanță extremă pentru recunoașterea specificului cultural și lingvistic al populației de limbă finlandeză. Porthan a respins teoriile mai vechi ale finlandezei ca limbă înrudită cu ebraica sau greaca clasică și a devenit un simpatizant fervent al cercetărilor relativ noi asupra familiei de limbi fino-ugrice.

În anul 1809, Finlanda, care fusese o provincie suedeză timp de șase secole, a fost anexată de Imperiul Rus. Suedia a ratificat tratatul de pace cu Rusia în temeiul căruia i-a cedat Rusiei partea de est a regatului. Țarul Alexandru I a conferit Finlandei statutul de Mare Ducat autonom. Poporul finlandez a jurat loialitate țarului prin reprezentanții săi, iar țarul a depus un jurământ de a menține drepturile de care finlandezii se bucurau sub Suedia, inclusiv Constituția din 1772, promulgată de Gustav III cu obiectivul restabilirii monarhiei absolute.

Schimbarea situației politice a însemnat și o schimbare majoră a situației lingvistice a țării (Klippi & Havu, 2006). Limba finlandeză, care fusese o limbă minoritară în regatul Suediei, a devenit, oarecum peste noapte, limba majoritară (vorbită de 85% din populație) a unei țări cu o amplă autonomie politică și administrativă. Limba oficială a continuat să fie suedeza, care era și singura limbă de învățământ și de prestigiu social. Procesul de codificare a început imediat după evenimentele anului 1809. Primii codificatori, care doreau ca limba finlandeză să devină limba oficială în țara lor, aveau la dispoziție diferite surse pentru a stabili norma limbii: (i) vechea limbă literară (folosită încă din secolul al XVI-lea, mai ales în textele religioase și administrative, care era arhaică, departe de realitatea lingvistică); (ii) diferitele dialecte regionale (v. paragraful următor; vechea limbă se baza pe dialectele occidentale, dar, publicarea în 1835 și 1849 a epopeii naționale, *Kalevala*, a dat un nou impuls dialectelor orientale); (iii) structura internă a limbii (care, datorită sistemului derivativ bogat, a făcut posibilă crearea de noi cuvinte din rădăcinile existente); (iv) limbi străine (împrumuturi, calcuri etc.). Vechea limbă literară avea avantajul de a fi înțeleasă de aproape toți vorbitorii diferitelor dialecte ale limbii, însă, pe de altă parte, era învechită iremediabil și, în consecință, incapabilă să fie utilizată ca bază pentru noua normă lingvistică fără importante modificări.

La începutul secolului al XIX-lea, în foarte multe țări europene, a apărut un nou interes pentru tradiții și obiceiuri populare. În Finlanda, poezia orală, lirică și epică s-a păstrat în regiunile estice mult mai bine decât în partea apuseană a țării, iar un medic, Elias Lönnrot (1802-1884), a început să culeagă vechi poezii și cântece populare, întocmind două opere: o grandioasă poezie epică, *Kalevala*, și o colecție de poezii lirice, *Kanteletar*. Publicarea în anul 1835 (prima versiune) și în 1849 (versiunea definitivă) a *Kalevala*, devenită epopee națională, a fost un eveniment simbolic extrem de important pentru identitatea culturală a

populației de limba finlandeză. Este o operă a lui Elias Lönnrot din punctul de vedere al structurii epice, dar textul în sine se bazează aproape în întregime pe poezii adunate din zonele rurale din estul Finlandei și din Carelia orientală. Descoperirea comorilor poetice ale populației rurale, considerate până atunci ignorantă și incultă, a suscitat un entuziasm general nu numai în Finlanda, ci și în multe țări europene (prima traducere suedeză apărând în 1841, cea franceză în 1845 și cea germană în 1852) și a contribuit în mod extraordinar la trezirea culturală a poporului finlandez, dar a și declanșat „lupta dialectelor”. Vechea limbă literară se baza pe dialectele vestice, dar poemele din *Kalevala* au fost culese în zona dialectelor estice, dându-le un prestigiu pe care nu îl avuseseră până atunci. Norma stabilită în anii 1880 a fost un compromis, care avea ca bază vechea limbă literară îmbogățită cu elemente provenite din dialectele orientale.⁶

Finlanda nu putea să se mândrească cu glorii trecute și nici cu apartenența la o zonă culturală prestigioasă. Codificarea limbii a fost de la bun început marcată de atitudini lingvistice puriste. Multe împrumuturi lexicale și anumite structuri gramaticale provenite din limbile vecine (mai ales din suedeză, rusă, germană) au fost eliminate și, în locul lor, s-au format neologisme bazate pe elemente autohtone. Mii de vocabule noi au intrat în limbă, în special în domeniul științific, cultural și artistic. În ceea ce privește dezvoltarea identității naționale, codificatorii limbii au încercat să reconstruiască un trecut mitic idealizat, anterior colonizării indo-europene.

3. CONCLUZII

Pentru a înțelege toată complexitatea procesului de codificare și normare, este necesar să se țină cont de un mare număr de factori. Câtiva dintre ei derivă din instrumentele și sursele

⁶ O consecință a acestei evoluții și a caracterului hibrid al limbii normate este faptul că decalajul între limba normată și limba vorbită standard este considerabil (v. Havu, 2015).

lingvistice aflate la dispoziția codificatorilor (dialecte, tradiția scrisă, proprietățile diastratice ale limbii etc.). Aceste elemente au fost determinante în alegerea criteriilor aplicabile la stabilirea normei și au provocat adesea divergențe de opinii privind alegerea componentelor lingvistice. Alături de factori lingvistici (adeseori chiar foarte subiectivi) sunt și factori sociali: (i) cine sunt persoanele active în procesul de codificare și care este poziția lor socială și instituțională; (ii) cum se dezvoltă și se determină rolul și activitatea instituțiilor oficiale și a organizațiilor civice în procesul de codificare; (iii) când au fost create instituțiile normative și care a fost impactul lor în consolidarea normei; (iv) care au fost și cât de efective s-au dovedit mecanismele de răspândire a inovațiilor propuse.

În acest scurt studiu nu am putut să analizăm toate aceste elemente care sunt operative în procesul de codificare. Am vrut să descriem marile linii a două exemple de codificare lingvistică care ilustrează anumite dezvoltări în gândirea europeană care pot să se manifeste paralel fără să depindă de influențe reciproce directe. Unul dintre scopurile acestui articol ar fi și acela de a oferi posibilitatea de a deschide noi piste de cercetare mai ales în ceea ce privește motivele personale ale numeroșilor codificatori care, în spațiul românesc și finlandez, au participat la standardizarea și modernizarea limbii. Munca lor a fost de o importanță deosebit de prețioasă pentru emanciparea acestor două națiuni.

BIBLIOGRAFIE

- [1] Barère de Vieuzac, B. (1961 [1794]), „Rapport du Comité de salut public sur les idiomes”, *Archives parlementaires*, 1ère série, t. 83, Paris, pp. 713-715.
- [2] Coresi (1998 [1564]), *Tâlcul Evangheliilor și molitevnici românesc*, ediție critică de V. Drimba, Editura Academiei Române, București.
- [3] Costa, J., De Korne, H., Lane, P. (2018), „Standardising Minority Languages. Reinventing Peripheral Languages in the 21st Century”, in Lane, P., Costa, J., De Korne, H. (eds.), *Standardizing Minority Languages. Competing Ideologies of Authority and Authenticity in the Global Periphery*, Routledge, New York, London, pp. 1-23.
- [4] Frâncu, C. (2009), *Gramatica limbii române vechi*, Casa Editorială Demiurg, Iași.
- [5] Gafton, A. (2010), „Biblia de la 1688. Aspecte ale traducerii”, în Gafton, A., Guia, S., Milică, I. (eds.), *Text și discurs religios*, nr. 2, Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza”, Iași, pp. 49-72.
- [6] Grégoire (Abbé) (1794), *Rapport sur la nécessité & les moyens d'anéantir les patois, & d'universaliser l'usage de la langue française*, De l'Imprimerie nationale, s.l.
- [7] Havu, J. (2015), „Écart entre la norme et l'usage : le cas du finnois”, *Echo des études romanes*, 11 (1), 2015, pp. 59-73. DOI: 10.32725/eer.2015.004
- [8] Häkkinen, K. (2016), „Spreading the written word: Mikael Agricola and the birth of literary Finnish”, SKS (Finnish Literature Society), Helsinki. <http://library.oapen.org/handle/20.500.12657/32125> [19 iunie 2025].
- [9] Klippi, C. & Havu, J. (2006), „Finnois, Finlande, une langue, une nation. Contexte et corpus de codification du finnois moderne”, *Histoire, Epistémologie, Langage* XXVIII, 2, pp. 85-123. https://www.persee.fr/doc/hel_0750-8069_2006_num_28_2_2884 [19 iunie 2025].
- [10] Moldovanu, I. (2003), „Structura lingvistică a Bibliei de la București și problema contribuției sale la dezvoltarea limbii române literare”, *Anuar de lingvistică și istorie literară*, 39-41, pp. 65-100.
- [11] Pană Dindelegan, G. (ed.) (2016), *The Syntax of Old Romanian*, Oxford University Press, Oxford.

[12] Petuhov, N. (2000), „Evoluția terminologiei în primele gramatici românești”, *Limba română*, 49 (3), pp. 555-569.

[13] Rucăreanu, A. A. M. (2021), „Considerații asupra primelor gramatici românești. O abordare diacronică”, în Bârlea, R-M. (coord.), *Cultură și comunicare*, Editura Muzeul Literaturii Române, București, pp. 44-72.

[14] Țâra, B. (2014), „Relatinizarea limbii române în concepția lui Ion Budai-Deleanu”, *Quaestiones Romanicae III/1*, Jatepress, Szeged, pp. 434-444.